

JAKOB EN EZAU OF DE STRIJD OM HET EERSTGEBOORTERECHT

Inleiding

Zoals we in het hoofdstuk *Genesis anders* aangaven, vinden we het verhaal over Jakob en Ezau in Deel III van *Genesis: De wording van Izaäk* (Gen.25:19-33:20). Het hoofdthema in dit deel is de verhouding tussen de eerstgeborene en zijn broeders. Niet alleen wordt hierin duidelijk hoe problematisch deze verhouding is, maar we moeten tegelijk beseffen dat dit verhaal – gelet op de tijd waarin het op schrift is gezet - ook weerslag is van de ervaringen van Israel in de geschiedenis temidden van de volken, de ervaring met Edom met name. Wij zullen in de loop van dit hoofdstuk nog zien hoe de verhouding Israel-Edom ook te maken heeft met de verhouding Israel-Rome en, van daaruit, met Israel en Kerk.

Hoe eigensoortig die problemen ook zijn, het zijn in wezen dezelfde problemen als in Deel II tussen Izaäk en Ismael, zij het dat die daar – immers slechts neventhema naast het hoofdthema vader en zoon, Abraham en Izaäk - nauwelijks zijn uitgewerkt. Ook de verhouding Izaäk-Ismael refereert aan ervaringen van Israel in de wereldgeschiedenis, namelijk de problematische verhouding tussen Israel en de Arabieren, in latere tijd zo pregnant geworden in de verhouding tussen Jodendom en Islam. Dat vraagt elders om doordenking.

In beide gevallen echter, zowel door Edom/Rome/Kerk als door de Islam, wordt een strijd gevoerd om het eerstgeboorterecht, met name toegespitst op de vraag: welk volk, welke cultuur, welke levensstijl is tot heil, redding van de wereld? Rome, vertegenwoordiger van het christendom, beweert (tot vandaag) het primaat te hebben boven Jeruzalem. De Islam beweert op zijn beurt hetzelfde. In beide gevallen betekent het dat alle middelen worden ingezet om het Joodse primaat, Israels eerstgeboorterecht, te ontkennen. Dat kan zover gaan dat in woorden (dogma's) en in daden (geweld) wordt gewerkt aan de *Endlösung der Judenfrage*. De voornaamste oplossing die Christendom en Islam gekozen hebben, is de zogenaamde *vervangingsleer*. Deze houdt in dat het eerstelingschap van Israel wordt ontkend. Wanneer dit kan worden ontkend, vervalt daarmee, gelet op wat we in *Genesis anders* ontdekten, de reden van bestaan van het volk Israel. En dat is dan ook maar al te vaak in christendom en Islam gepropageerd. Zij prijzen vervolgens zichzelf aan als de godsdiensten die de wereld zullen redden. Niet Izaäk maar Ismael is immers de eerstgeborene zoon van Abraham (zo de Islam – die zich dus beroept op natuurrecht); niet Jakob/Israel maar Jezus – maar let wel: een *ont-Jood-ste* Jezus, een Jezus naar romeins-edomitisch model – is de eerstgeborene die door God is verwekt (zo de Kerk – die in de paus Jezus' plaatsvervanger op aarde ziet). Deze houdingen van christendom en Islam zijn wel ver van een *zegenen* van Israel als eerstgeborene vandaan, waartoe de volkeren der aarde toch bij de roeping van Abram in Genesis 12:1-3 impliciet worden opgeroepen. Wat christendom en Islam doen, ligt dichter bij het omgekeerde. Zoals gezegd, in dit hoofdstuk zullen we ons nu vooral richten op de verhouding tussen Israel en Kerk.¹

Jakob en Ezau

In het geboorteverhaal van Jakob en Ezau worden direct twee zaken die we al eerder opmerkten, opnieuw onderstreept. Dàt er opnieuw een eerstgeborene zal zijn en de lijn der

¹ Achterliggende literatuur voor dit hoofdstuk zijn o.a.: dr. F. de Graaff, *Het geheim van de wereldgeschiedenis*, Kampen 1982; dr. A. Krijger, *De tranen van Esau, verklaring van een bijbelgedeelte*, Kampen 1986; Bert Dicou, *Jakob en Esau, Israël en Edom*, Voorburg 1990

geslachten wordt voortgezet, is een gave van God. Hij is in wezen degene die de eerstgeborenen *verwekt* (vergelijk Mattheüs 1). We horen, na Sarah, dat ook Rebekka onvruchtbaar is. Pas als Izaäk en Rebekka 20 jaar gehuwd zijn (Gen.25:20 en Gen.25:26b) wordt er opnieuw een eersteling geboren.

Maar – en dat is het tweede dat direct wordt onderstreept - niet de biologie, het natuurrecht zal de doorslag geven wie de eerstgeborene zal zijn, maar God die verkiest. Zo wordt door God al vóór de geboorte voorzegd: ‘Twee volken zijn in uw schoot, en twee natiën zullen zich scheiden uit uw lichaam; de ene natie zal sterker zijn dan de andere, en de oudste zal de jongste dienstbaar wezen’ (25:23).

Deze oude tekst die aanvankelijk voor Izaäk en Rebekka raadselachtig geweest moet zijn, wordt naarmate de geschiedenis van Jakob en Ezau voortduurt steeds duidelijker in zijn betekenis.

Het gaat niet maar om twee mensen. Het gaat om twee volkeren, ten diepste om twee verschillende levensprincipes. Twee principes die de hele wereldgeschiedenis door te herkennen zijn.

Wat deze principes zijn wordt duidelijker als we het verhaal volgen.

De woorden van God gaan tegen onze natuur in, maar zó heeft Hij het bepaald: de oudste zal de jongste dienen. In andere bijbeltaal: de eerste zal de laatste zijn en de laatste zal de eerste zijn.

Bijna strijdend komen zij ter wereld. De eerste: ruig, sterk, behaard. Daarom noemen ze hem Ezau: de ruigbehaarde. De tweede komt ter wereld terwijl hij de hiel van de eerste vasthoudt. Als wil hij die niet laten gaan, houdt hij hem verbeten vast, ook al kan hij het op dat moment niet van hem winnen. Ezau komt niet los van deze broeder! Daarom noemen ze hem: de hieler, de hielhouder/vasthouder.

In de geschiedenis van het anti-semitisme wordt vaak een andere betekenis aan Jakob c.q. het volk Israel gegeven, namelijk: bedrieger. Vaak gepaard met het verwijt dat ‘die Joden’ niet te vertrouwen zijn, bedrieglijke handelaren zouden zijn. Maar dat gaat terug op een Hebreeuwse woordspeling waarvan Ezau zich later bedient (Gen.27:36). Daar zit haat achter. Het is een teken aan de wand dat die betekenis bekender is dan de eigenlijke: hielhouder.

De twee principes

Bij het ouder worden tekenen de twee levensprincipes zich af.

Ezau wordt de man die leeft naar zijn natuur. Hij is de jager, de doder, de man van het open veld. Volgens de natuur de eerstgeborene en daar zal hij zich - vanuit zijn gezichtspunt terecht - telkens op beroepen. Hij beroept zich op zijn recht, natuurrecht: het recht van de eerste, de beste, de sterkste. Een ijzersterke wet in deze wereld. In de natuur geldt de *survival of the fittest*. Ezau is daarmee te typeren als man van de aarde, van déze aarde. Van hebben en heersen, hier en nu.

Niet dat hij geen besef heeft van een hogere macht, maar die heeft geen prioriteit, kleurt zijn leven niet in. Hij moet geweten hebben van de opdracht van de eerstgeborene en de zegen die God met deze verbindt, maar hij eert die niet. Aan het slot van Genesis 25 zweert hij bij de Naam van God, als hij maar onmiddellijk krijgt wat hij verlangt. Hij zoekt de bevrediging van zijn behoeftes hier en nu. ‘Geef mij van dat rode daar!’ Daarom noemen ze hem later Edom: rode. Ezau staat voor de brutalen die – zo weet het gezegde - de halve wereld hebben. Het is een levensstijl, een levensprincipe, dat zijn bekoring heeft tot op heden. Ook vader Izaäk was

door Ezau bekoord. Of eigenlijk niet door Ezau, maar door de *vruchten* van Ezaus levensstijl: het wildbraad was naar zijn smaak (Gen.25:28). Dat ruikt naar materiële welvaart.

Tegenover hem staat *Jakob*. Hij typeert een principe dat niet naar de natuur is. Want dat de laatsten de eersten zijn, waar vind je dat in de natuurlijke wereld? Dit is geen natuur-principe, dit is een *genade*-principe. Het is leven van een *gave*, een keuze van God. Jakob beroept zich dan ook altijd op de beloften, het Woord van God.

Hij is niet de man van de jacht, maar een man ‘tamim’ (Gen.25:27): gaaf, eerlijk, vroom. Hij wandelt met God. Hij huldigt niet de principes van deze aarde maar ten diepste die van een aarde die nog komen moet. Hij woont in tenten, dus in voorlopigheid. Hij is onderweg naar een door God beloofde toekomst. Onderweg met de kudde die aan hem is toevertrouwd. Hij is geen jager maar een herder. Dus hoort bij hem ook niet de jacht, niet de haast, want als goede herder kan hij niet sneller vooruit dan het zwakste lam.

In sommige vertalingen wordt ‘tamim’ vertaald met ‘huiselijk’. Dat is wel een erg burgerlijke vertaling. Door zo te vertalen krijgt Jakob de naam een ‘moederskindje’ te zijn. Zo’n uitdrukking komt altijd uit de mond van hen die denigrerend willen spreken. Het is een vertaling die Ezau naar de mond praat. Die heeft niets met die ‘softe aanpak’ van Jakob.

Als we de twee principes helder hebben, is het ons ook direct duidelijk dat deze elkaar moeilijk verdragen. Israel – en in en met dit volk met name het Woord van God - zal altijd een storende factor zijn in een wereld die zweert bij de survival of the fittest, die de wet van de natuur voorrang geeft boven een leven van genade. Dat wordt een strijd tussen Jakob en Ezau. Deze strijd beïnvloedt heel onze wereldgeschiedenis. Voordat we dat echter nader toelichten, willen we eerst preciezer (het levensprincipe van) Ezau/Edom in de loop van de geschiedenis traceren. Waar Israel zich bevindt, lijkt meestal duidelijker, maar daar komen we veel later nog op terug.

Ezau/Edom

Verrassend voor ons is wellicht de inhoud die het volk Israel zelf geeft aan Ezau/Edom. En laten we niet vergeten: hun uitleg en traditie gaan al een paar duizend jaar langer mee dan de christelijke. Naast de letterlijke betekenis van Edom, als volk der Edomieten, verwijzen zij met die naam nog naar een ander volk: Rome en de Romeinen. Het levensprincipe van Ezau is voor hen hetzelfde levensprincipe als dat van de Rome.

Edom *is* Rome, is een van Israels uitleggingen van Genesis. Dat gaat zo ver dat in Joodse commentaren op Genesis 25 kan worden gezegd: dat Ezau ruigbehaard was, wil zeggen dat hij een Romeinse toga droeg. Dat twee volken in de schoot van Rebekka zijn, wil zeggen dat twee heersers in haar schoot waren, namelijk koning Salomo en keizer Hadrianus.² Een grotere tegenstelling dan tussen die twee heersers is nauwelijks denkbaar. Salomo: grootste koning van Israel, vrededorst, zoon van David, in wiens tijd het rijk van Israel reikte tot in India. Hadrianus: één van de grootste Romeinse keizers (117-138 v.Chr.), in wiens tijd het Romeinse rijk reikte van Mesopotamië tot in Engeland (Hadriaanse muur). Hadrianus was ook de keizer die *in* Jeruzalem een tempel voor Jupiter liet bouwen, hetgeen aanleiding was voor een Joodse opstand (132-135 v.Chr., onder aanvoering van Simon Bar-Kochba) die vervolgens bloedig door Hadrianus werd neergeslagen.

² Midrash Rabbah, *Genesis*, Vol.II, London/New York 1983, p. 561-564

Deze op het eerste gezicht wellicht verrassende link tussen Edom en Rome kennen we ook uit het Nieuwe Testament. Een bekende Edomiet in het begin van onze jaartelling was Herodes de Grote. Hij heeft een groot deel van zijn opleiding in Rome genoten en er alles aan gedaan in het Romeinse Rijk carrière te maken. Het was zijn persoonlijke ambitie koning van Judea te worden om te heersen over het - door hem gehate - Joodse volk. Toen de keizer van Rome hem die positie ook verleende, heeft hij die op alle manieren veilig gesteld. Wie hem bedreigde werd vermoord. Herodes de Grote is ook verantwoordelijk voor de beruchte kindermoord te Bethlehem, ten diepste een poging om dé eerstgeborene van het eerstgeboren volk te vermoorden.

Zijn zoon, de Edomiet Herodes Antipas, is verantwoordelijk voor de moord op Johannes de Doper. Pilatus zendt Jezus naar hem toe voordat een veroordeling plaatsvindt. Herodes Antipas is hiervan bijzonder gecharmeerd en drijft zijn eigen spot met 'de Koning der Joden'. Van die dag af – een opmerkelijke mededeling in Lucas 23:12 – worden hij en Pilatus zelfs vrienden! De Edomiet en de Romein verstaan elkaar.

Dat de levensprincipes van Edom en Rome voor Israel een en hetzelfde zijn, is reden hier nog preciezer naar te kijken. Wat is het principe van Rome?

Het principe van Rome

De naam Rome staat voor een cultuur die ons – zo'n 1700 jaar na de ineenstorting van het Romeinse Imperium – tot vandaag beïnvloedt. De taal van Rome, het Latijn, wordt nog steeds gebruikt in de geneeskunde, de biologie, de filosofie, de theologie. (En met de taal komt ook de manier van denken mee).

Het leidend principe van Rome was, dat Rome *heil voor de wereld* bracht. Ook de religie stond in dienst van Dea Roma. De priesters van Rome kunnen in dat opzicht beschouwd worden als bijzondere staatsambtenaren. Hun rituelen en hun goden staan in dienst van het Romeinse Rijk. De offers aan de goden zijn bedoeld opdat zij Rome zullen zegenen. Dat sluit aan bij het heidense principe van *do ut des*: ik geef iets aan jou, opdat jij iets aan mij geeft. Een principe dat in alle godsdiensten diep is ingevreten, en dat tot heftige reacties van de 'gelovigen' kan leiden als de aanbieder god niet geeft wat men meent verdiend te hebben. Door dit principe te huldigen staat Rome dus in feite niet in dienst van de goden (dat zou op Jakob hebben geleken), maar staan de goden in dienst van de menselijke natuur en menselijke mogelijkheden; het principe van Ezau.

De macht van het Romeins Imperium reikte ver. Talloze volkeren werden onderworpen. Dat werd echter vanuit Rome positief geïdentificeerd: waar de volkeren zich voor Rome bogen, heette het dat de wereld daar *bewoonbaar* werd. In het Latijn heette dat de *oecumene*, bewoonde aarde. Volkeren werden *gepacificeerd*, tot vrede gebracht. En het geheel van gepacificeerde volkeren heette de *Pax Romana*, Romeinse vrede over de hele aarde.

Het systeem van pacificering werkte even eenvoudig als doeltreffend: volkeren werden met geweld onderworpen, maar mochten – Romeinse *tolerantia* - hun eigen bestuursorganen houden. Ook hun eigen goden mochten ze blijven aanbidden, als ze Dea Roma maar vereerden bovenal. En natuurlijk moest er belasting worden betaald. Een belangrijke reden waarom er bijvoorbeeld 'een dogma uitging van keizer Augustus, dat de hele oecumene beschreven moest worden' (Lucas 2).

De macht van Rome kun je dus bij wijze van spreken zien als een saus die over alles heen werd gegoten. Daaronder konden volken zichzelf blijven, mits aangepast aan de Romeinse oecumene. Zó maakt Edom-Rome de wereld bewoonbaar.

Het volk Israel is van de opkomst van het Romeinse Rijk in de wereld ooggetuige. Op een bepaald moment komt het tussen deze beiden tot een botsing. De botsing tussen Jakob en Ezau, de strijd om het eerstgeboorterecht.

De strijd om het eerstgeboorterecht

We gaan in vogelvlucht door de geschiedenis.

In 63 voor Christus gebeurt Israel wat zoveel andere volkeren overkomen is. Israel wordt onderworpen aan de Pax Romana. Juda wordt een Romeinse *provincia* en krijgt een Latijnse naam: Judea.

Direct blijkt echter dat het Joodse volk weigert zich in de oecumene te laten inpassen. De Romeinen, wellicht verbaasd over de drukte die dit volk maakt, doen vergaande stappen om de gerezen weerstanden weg te nemen. Joden krijgen extra voorrechten. Besloten wordt dat de Romeinse legioenen hun veldtekens niet in Jeruzalem mogen tonen.

De voorrechten helpen niet.

Dan doet Rome een uiterste poging. Joden hoeven - als enig volk in de hele oecumene! - de Romeinse keizer niet te vereren. Maar ook die concessie helpt niet. De Pax Romana strandt op de Joodse halsstarrigheid.

Wat is hier aan de hand?

De principes staan hier lijnrecht tegenover elkaar. Hier speelt de strijd om het eerstgeboorterecht tussen Jakob en Ezau. Wie brengt het *heil der wereld*? Rome of Jeruzalem? Het bewustzijn van de Joden, sinds de dagen van Abraham gevoed, dat zij een bijzondere taak in de wereld hebben, sluit voor hen elke toegeeflijkheid naar Rome uit.

Het is in deze tijden dat er in de velden van Efratha gezongen wordt van een andere vrede. Een andere vredevorst wordt geboren die heil zal zijn voor alle volken van de Romeinse oecumene. De Eerstgeborene temidden van zijn broeders.

De Romeinse keizer verliest uiteindelijk zijn geduld. In het jaar 70 n.Chr. wordt Jeruzalem inclusief de tempel verwoest. Hoe een kleine groep zich verschanst op de burcht Masada en liever sterft dan zich aan de Romeinen over te geven, spreekt tot vandaag tot de verbeelding. Maar tenslotte lijkt, oppervlakkig beschouwd, Ezau dan toch Jakob te hebben overwonnen.

Op dat moment is er echter al een gemeente *in* Rome, dus in het hart van het Imperium, die het heeft over een Pax Christi, begonnen in de velden van Efratha. Een boodschap van Joodsen huize – heel het Nieuwe Testament is door Joden geschreven – die al spoedig door duizenden niet-Joden wordt omhelsd. De christelijke kerk komt op. Op talloze plaatsen in het Romeinse Rijk bekeren mensen zich tot de Messias der Joden, al snel – op z'n Grieks – aangeduid als *Christus*. Elke christelijke gemeente stelt opzieners aan, *episkopoi* (bisschoppen). De belangrijkste onder hen wordt de bisschop van de wereldstad Rome, die een belangrijk machthebbende in de wereld wordt naast de keizer.

In 313 n. Chr. laat de Romeinse keizer Constantijn de Grote zich dopen. En hij laat de Romeinse adelaar vervangen door het Christus-monogram. Heeft dan toch Jakob op ongedachte wijze Ezau overwonnen?

Echter, wanneer de *Romeins*-Katholieke Kerk, zoals zij gaat heten, verder groeit, blijkt de invloed van het oude Rome/Edom groot.

Spoedig blijkt het weer om macht te gaan in *deze* wereld. Er wordt nog steeds vanuit Rome geregeerd. Het gaat nog steeds om de oecumene, onder het *eerstelingschap* van Rome. De *tolerantia* is als vanouds. Mensen mogen blijven wie ze zijn – veel bijgeloof blijft bestaan – als ze de Kerk, Roma, maar accepteren.

Augustinus, bekend kerkvader, schrijft een christelijke theologie. Maar hij schrijft in de taal van Rome en gebruikt als drie basisbegrippen woorden die ook al de grondslag waren van het Romeinse Rijk: *civitas*, *virtus* en *gloria*. Hij kent geen Grieks of Hebreeuws, laat staan dat hij de grondteksten van de bijbel kan lezen. Hij behelpt zich met een vertaling in het Latijn, de Vulgaat. Die vertaling wordt zelfs bepalend voor de namen van de bijbelboeken, de namen van de Joden daarin, voor de bijbel als geheel: *biblia*, bestaande uit een Oud en een Nieuw *Testamentum*. De Joodse wortels worden langzaam maar zeker uitgewist. De Joden zelf en hun uitleg van de Schriften verdwijnen naar de horizon.

Net als in het Romeins Imperium wordt in deze Kerk gesproken over concilies, de Romeinse curie, *iustitia*, enzovoort. Vrijwel alle pausen in de loop der eeuwen zijn Romeinen/Italianen. Hoeveel in deze Kerk blijft gewoon Romeins, aansluitend op de menselijke natuur? Hoeveel is geoorloofd mits de wijkwast er maar overheen is gegaan?

Deze Kerk toont zijn ware gezicht op het moment dat Joden voor de keus worden gesteld: je laat je dopen of je wordt gedood! Grote jodenvervolgingen breken in de loop der eeuwen uit, velen doen mee menend Gode een heilige dienst te bewijzen.

Heeft het Edomitisch principe dus toch gezegevierd? Rome het hart van de wereld in plaats van Jeruzalem?

In de 16e eeuw is er een groep mensen die zich verdiepen in het Grieks en het Hebreeuws. Zij hebben contact met Joodse rabbijnen. Een nieuwe ontdekking wordt gedaan door Luther, Calvijn, Bucer, Zwingli: het "*sola gratia*", alleen door genade; het Jakobs-principe! Binnen de kortste keren betekent dit een breuk met Edom-Rome. De protestantse kerken ontstaan. Zij zouden een *postillon d'amour* kunnen worden tussen Rome en Jeruzalem.

Wint Jakob dan toch veld?

Ook de protestantse traditie zet zich echter al spoedig zelf op de kaart als de enige ware kerk. Reeds Luther wendt zich op een bepaald moment teleurgesteld van het Jodendom af als zij zich niet tot de nieuwe beweging bekeren. Naast Rome eist nu ook Genève het eerstgeboorterecht op. Voor Joden is niet echt ruimte, in elk geval niet in de kerk. Zij het dat in de calvinistische traditie – Nederland met name – Joden in elk geval worden getolereerd en eigen organisaties mogen bouwen. Dat is al zo bijzonder dat Amsterdam de bijnaam Mokum krijgt, wat betekent: een plek om te wonen.

In de 20e eeuw worden in heel Europa alle synagoges en alle Joodse gemeenschappen opgeruimd. Circa zes miljoen leden van het eerstgeboren volk worden methodisch vermoord. Rome-Edom-de kerk staat erbij en kijkt ernaar, of stemt er zelfs mee in. Een houding die Edom in de bijbel al vaker innam als Amalek of anderen probeerden het Jakobs volk te vernielen (zie bijv. Obadja en Psalm 137).

Rome sluit al in 1933 een concordaat met Hitler-Duitsland: men zal elkaars rechten beschermen en respecteren. Een pact met Amalek, een pact met de duivel.

1948.

Een geschonden volk keert terug naar huis.

Israël en Jeruzalem herrijzen als opgestaan uit de dood.

En nog altijd past dit volk zich niet aan aan de oecumene.

In sommige kerken klinkt een schuldbelijdenis over wat er gebeurd is. Sommigen lezen de bijbel met nieuwe ogen, vanuit het Hebreeuws, zonder (Romeinse) dogma's. Maar de strijd om het eerstgeboorterecht is nog niet voorbij.

De verberging van de identiteit

In het vorige hoofdstuk kan licht de indruk zijn ontstaan dat de geschiedenis van Jakob en Ezau een zwart-witte zou zijn. Zo is het natuurlijk niet. Binnen Edom (Rome/Kerk) treffen we in alle tijden mensen aan die naar het Jakob-principe proberen te leven. Andersom is het binnen Jakob/Israel zo dat daar genoeg mensen zijn die naar het Edom-principe hun oren laten hangen. Izaäk had daar al oren naar. Jakob zelf is er niet vrij van. Over dat laatste in dit hoofdstuk meer.

De situatie van Rebekka en Jakob, de spanning waarin zij staan, is er één die ook wij ons goed kunnen indenken. Nog altijd staat ook ons eigen leven, voor zover we met het Woord van God willen leven, in deze kontekst. Het is de spanning tussen leer en leven, tussen Woord en werkelijkheid, tussen onze roeping en de taaië praktijk van het leven.

Zolang deze aarde vooral naar het Ezau-principe wordt uitgebouwd, hoeveel ruimte is er dan voor Jakob/Israel? Als mensen van de aarde een jachtveld, een wildbaan maken, hoeveel ruimte is er dan voor een 'pastorale', een herdersveld? Hoe moet Jakob zich daartegen wapenen? Moet hij dan maar niet dezelfde wapens hanteren?

Rebekka zet in Genesis 27 Jakob aan tot het hanteren van een list. Allemaal voor het goede doel, maar toch. Zij spoort hem aan *zijn identiteit te verbergen*. En dat juist om zijn identiteit veilig te stellen. Een merkwaardige en verstrekkende manoeuvre. Je eigen wezen verhullen, juist om zo je eigen wezen te behouden! En zo verschijnt Jakob voor Izaäk: "Ik ben Ezau, uw eerstgeborene".

Tijdens de uitvoering van dit bloedserieuze toneelspel ruikt Izaäk lont. Tenslotte laat hij zich overtuigen. Zijn woorden daarbij zijn echter veelbetekenend: "De stem is Jakobs stem, maar de handen zijn Ezau's handen".

En zo is het precies. De stem, om zo te zeggen: het Woord, is er nog wel. Jakob gebruikt zelfs de Naam - "Omdat de HERE, uw God, mij deed slagen". Maar de handen, zijn handelingen, zijn als van Ezau.

Is de aarde bedoeld als een wildbaan of als een herdersveld?

Jakob weet hoe het bedoeld is, maar acht dat niet openlijk haalbaar. Dus vermomt hij zich als zijn broer. Hij doet alsof hij ook uit de aarde aards is, alsof hij ook van de wildbaan komt. Maar hij is geen Ezau, hij komt niet van de wildbaan, hij komt niet eens met wild. Hij komt met een geit van de kudde van de herder!

En Ezau mag dan ruig zijn, misschien zelfs primitief in onze ogen, hij is op zijn manier wel eerlijk. De tranen lopen hem over de wangen als hij hoort wat er gebeurd is. Hij smeekt Izaäk om óók een zegen. Izaäk is ontzet over het bedrog van Jakob en ontroerd door de tranen van Ezau. Hij laat zich door deze tranen vermurwen en zegent vervolgens ook Ezau. In eerste instantie kan hij alleen maar benadrukken wat in Jakobs Zegen al is gezegd. Maar hij eindigt zijn zegenwoorden dan met: "Het zal geschieden, wanneer gij u krachtig inspant, dat gij zijn juk van uw hals zult afrukken". Een zegenwoord met verstrekkende gevolgen. Zo is het ook (telkens weer) geschied! Niet voor niets duurt de tweestrijd tussen Jakob en Ezau schier eindeloos. Hoewel duidelijk is wat de uiteindelijke uitslag moet zijn.

In dit hoofdstuk geeft Ezau aan Jakob voor het eerst de scheldnaam "bedrieger". Dat gebeurt met een woordspeling; zo iets als: die 'hieler' is een 'heler'. Alle eeuwen door houdt Edom aan deze benaming vast. Voor velen geldt tot vandaag toe: Joden zijn slimmerds, listige mensen; pas maar op je tellen!

Dat Jakob zo in de wereld bekend wordt is echter voor een groot deel eigen schuld. Hij verbergt zijn wezen. En hoe moeten anderen dan door die verberging heen zien? Hoe moeten mensen weten dat ze in hem te maken hebben met iemand met een zeer bijzondere opdracht, een verkozene, een eerstgeborene met alles wat dat betekent?

"De stem is Jakobs stem, de handen zijn Ezau's handen".

Jakob moet er ook voor betalen. En die prijs is hoog. Als het handelen niet correspondeert met de stem, het Woord, zendt God hem in ballingschap; weg van het land dat God hem heeft beloofd.

Het gebeurt Jakob in Genesis 27.

Het gebeurt Israel in de 6e eeuw voor Christus.

Het gebeurt na de grote verberging in het begin van onze jaartelling: de ontkenning van het Zelf van Israel, de overlevering van de 'Koning der Joden' in handen van de goyim. Daarop volgden bijna 19 eeuwen ballingschap.

Waar wacht de wereld op?

Op een Jakob/Israel die openlijk zal zeggen wie hij is. Een Israel waarin het Woord spoort met de daden. Een teshuba, een omkeer in Israel.

Soms lijkt het wel of intuïtief ieder daar op let. De daden van het volk Israel worden in elke krant altijd breder uitgemeten dan die van elk ander volk. Eén dode die valt door de hand van een Jood, wordt meer geteld dan al die doden (Joden inclusief) die vallen onder de hand van een ander. Het lijkt een meten met twee maten. Een Jood lijkt super heilig te moeten leven. En doet hij dat niet dan schrijven we hem af. Laat duidelijk zijn: dat is oneerlijk, hypocriet en zelfs onmenselijk. Maar het geeft ook aan waar we naar verlangen: Jakobs stem én Jakobs handen één geheel. Tot heil voor de volken van de hele wereld.

Tenslotte: in Genesis 28: 3 en 4 bevestigt Izaäk, en nu zonder misleiding en zonder omwegen en uit eigen vrije wil, wie Jakob voor het aangezicht des HEREN is: de eerstgeborene tot heil der wereld.

Excurs: Jakob en Laban

In de geschiedenis van Jakob bij Laban, een periode van 20 jaar, horen we hoe Jakob nu ook echt als een eerstgeborene probeert te leven; eerlijk en rechtvaardig. Maar tegelijk lijkt het wel of het bedrog dat hij eerst zelf ten opzichte van Ezau en Izaäk pleegde als een boemerang terugkeert. Hij wordt bedrogen met Rachel en Lea; hij wordt bedrogen met de zeven jaar; hij wordt bedrogen met zijn loon (Gen.31:7,41).

De Zegen die Jakob met zich meedraagt is echter heel duidelijk. Zijn komst in het land van Laban brengt - modern gezegd - een economisch wonder teweeg. Als Jakob na 14 jaar ook zelf, eerlijk maar uit welgemeend eigen belang, in deze welvaart wil en gaat delen, slaat de jaloezie toe (Gen. 31:1 en 2). Hoewel Laban en zijn zonen moeten erkennen dat de grote welvaart is gekomen met de komst van Jakob (en daarom willen ze hem eigenlijk ook niet kwijt!), willen ze tegelijk die welvaart alleen voor zichzelf. Dan besluit Jakob, voordat de jaloezie omslaat in haat, bovendien daartoe in een droom aangespoord door God, te vluchten en terug te keren naar het beloofde land.

Wie de geschiedenis van het Jodendom in Europa van 1000 tot 1800 bestudeert, signaleert merkwaardige parallellen. Waar Joden zich vestigden ontstond vaak een economische opleving voor het land. Zij konden lezen en schrijven. Zij waren weliswaar uitgesloten van burgerrechten en mochten geen deel uitmaken van de gilden, maar waren daardoor heer en meester op de vrije markt. Dat betekende enerzijds voor veel Joden armoede (de 'vodden-jood'). Anderzijds werden anderen echter in die handel schatrijk en beheersten voor een groot deel de geldstromen in het land.

Je ziet deze situatie zich echter als een repeterende breuk tegen hen keren. Als land en volk een zondebok zochten voor bepaalde tegenslagen, dan zouden daar die 'slimme' Joden wel weer achter zitten. Zo werden bijvoorbeeld in de 13e eeuw alle Joden uit Engeland verdreven, in de 14e eeuw uit Frankrijk, in de 15e eeuw uit Spanje en Portugal (10.000 vermoord), in de 17e eeuw uit Polen (ca. 500.000 vermoord).

In ons land werden de Joden direct na de bevrijding van het Spaanse juk getolereerd. Dat betekende een invasie van Joden eerst uit Portugal en later uit Polen naar de Lage Landen bij de zee (Portugese en Ashkenazische Joden).

Het is een Jood die voor een belangrijk deel de strijd van Willem van Nassau financiert, waardoor de Nederlanden ontstaan. In vrij korte tijd groeien de Nederlanden daarna tot een wereldmacht met de Oost-Indische Compagnie. En de 17e eeuw wordt door ons nu nog de Gouden Eeuw genoemd. Toeval?

De verzoening tussen Jakob en Ezau

We komen terug op de strijd om het eerstgeboorterecht. Een strijd die, zoals we hebben gezien, doorgaat tot op heden.

Deze strijd moet ook eens een einde hebben. Niet een einde waarin de één de ander vernietigt, maar waarin zij zich met elkaar *verzoenen*.

Het is veelzeggend dat Genesis 32 en 33 tot op heden in de synagoge gelezen worden op de grootste feesten van Israel: Grote Verzoendag en het daarop volgend Loofhuttenfeest. Dan gaat het om de 'worsteling met God en de naaste' om tot verzoening te komen (Verzoendag) en het uitzicht op de nieuwe aarde, als de Messias zijn tent (Sukkoth, loofhut; vgl. Gen.33:17) zal opslaan temidden van zijn volk en alle volkeren der aarde zullen komen om in *Jeruzalem* te aanbidden (Zach.14).

Een gelouterde Jakob keert in Genesis 32 terug naar huis. Een Jakob die geleerd heeft op God te vertrouwen, die in Bethel en Mahanaïm engelen op zijn weg heeft gezien. Indertijd heeft hij Ezau niet vastgehouden, maar hem door list van zich vervreemd. Jakob weet van schuld in dit opzicht. Nu wil hij zich met zijn broeder verzoenen. Tegelijk is er vrees, zeker als hij hoort dat Ezau hem met 400 man tegemoetkomt. Toch stelt hij zich niet in op oorlog. Als *herder* gaat hij de *jager* tegemoet. Talloze geschenken stuurt hij vooruit. Om verzoening gaat het. "*De Edomiet zult gij niet verafschuwen, want hij is uw broeder*" (Deut.23:7).

Alles en iedereen is de grens tussen ballingschap en het beloofde land al over. Alleen Jakob zelf is nog achter gebleven. Dan is daar een aanvaller. Wie? We weten het niet precies. Sommigen vertalen in vers 28 met 'God'. Anderen vertalen met evengoed recht met 'hemelwezen', 'engel' (Vergelijk ook Hosea 12:4 en 5). Wijd verbreid is de interessante uitleg dat die engel de beschermengel van Ezau was, dus als het ware 'de Ezau-macht', het 'Ezau-principe'. Waarschijnlijk is het allemaal niet los te maken van elkaar. Wie zich met

God verzoenen wil moet zich ook met zijn broeder verzoenen. De worsteling van Jakob in de nacht is een worsteling met God en mensen, met God én het principe van Ezau. We horen na afloop Jakob tegen Ezau zeggen: "Ik heb *jouw* aangezicht gezien, Ezau, zoals men het aangezicht van God ziet, en *jij* hebt welgevallen aan mij gehad" (Gen. 33:10).

Waar gaat het in deze worsteling om?

We horen Jakob in de worsteling zeggen: "Ik laat u niet gaan, tenzij gij/Gij mij zegent".

Die woorden hebben zin, gesproken tot God zelf.

Die woorden hebben ook diepe zin, gesproken tot Ezau en het Ezau-principe. Dan zien we de kleine kinderhand weer die zijn broer bij de hiel vasthoudt. Ik laat je niet gaan, zegt de vasthouder/Jakob, *tenzij je mij zegent!* Want daarin ligt immers voor Ezau het heil?! Niet om Jakob zelf gaat het in deze worsteling, maar om Ezau! Dat is immers het geheim van Abraham én Izaäk én Jakob, dat van hen gezegd is: Ik zal zegenen wie u zegenen. En dáár gaat het Jakob om. Ezau moet Jakob zegenen, want daarin ligt voor Ezau zelf het heil. Daarom kan Jakob niet bestaan zonder Ezau, hij is geroepen voor Ezau een zegen te zijn. Daarom kan Ezau niet zonder Jakob. De Zegen voor de oecumene komt uit Jeruzalem. Zo houdt Jakob vast tot het morgenlicht. Dat kost Jakob veel. Hinkend komt hij uit de strijd. Maar hij wint. En ontvangt de zegen van die macht. De engelmacht, het Ezau-principe, geeft toe: Jij bent de eerstgeborene. En geeft hem een nieuwe naam: *Israel*, 'strijder met God en mensen'.

Direkt na dit gevecht komt Ezau met zijn mannen. Maar de vrees is bij Jakob voorbij. De strijd is al gestreden. Wenend vallen de twee broeders elkaar tenslotte om de hals. Na deze ontmoeting gaan elk weer huns wegs. Ze gaan nog niet samen op. Het tempo van Ezau, zo zegt Jakob, zou moordend zijn voor de kleinen, de zogenden en de lammeren. "Ga jij maar vooruit. Ik zie je wel in Seir, daar zullen we samen zijn". Seir is Ezau's domein; Edom wordt zo genoemd.

In heel de bijbel lezen we nergens dat Jakob ooit in Seir aankomt. Dat komt nog, zeggen Joodse rabbijnen, als de Messias komt. Dán zal de herder met zijn lammeren en zogenden de oude Ezau-wereld bewonen als een pastorale. Tot die tijd trekt Jakob op in tenten, in sukkoth. Naar de tred van de lammeren en de kinderen. Hij kan niet sneller. Want het Jakobs-principe blijft het principe van aandacht voor de kleinsten, de geringen, de laatsten; juist degenen die in de Ezau-wereld al gauw het onderspit delven. Maar eenmaal wordt heel deze aardse wildbaan een herdersveld. En Jakob en Ezau, Jeruzalem en Rome, Israel en de volkeren zullen elkaar vinden, verzoend in de Messias wiens Rijk geen einde hebben zal.